

**Міжнародна наукова конференція Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у
міжнародний бібліотечний простір» (2024)**

**Семінар «Українська юдаїка: історія збереження та вивчення бібліотечних,
архівних, музейних фондів і пам'яток України»**

Гірік Сергій Іванович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2535-3924>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

відділ соціогуманітарних, природничих і технічних наук,

Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»,

Київ, Україна

e-mail: Sergiusz.1985@gmail.com

**КНИЖКОВА ЮДАЙКА В АУКЦІОННИХ КАТАЛОГАХ: ОСОБЛИВОСТІ
ОПISУ**

Автор аналізує особливості представлення й опису предметів рукописної й книжкової юдаїки в каталогах основних світових аукціонів останніх років і оцінює можливості їхнього використання дослідниками культурної спадщини.

Ключові слова: книга, юдаїка, аукціон, каталог, анотований опис.

Станом на сьогодні українські аукціонні доми, які проводять книжкові торги, не вважають юдаїку профільним напрямом. Натомість вони зосереджуються на українці (*Ucrainica*) і пов'язаній із Україною *Rossica*. Це стосується й української за походженням юдаїки, представлення й проходження якої досить часто фіксуються на західних аукціонах. Імена покупців зазвичай не розголошуються.

Поряд із тим, у жодному випадку відзначеного спеціалізованими бібліофільськими медіа продажу останніх років, під час якого ім'я покупця стало відомо зі сторонніх джерел, покупець не був пов'язаним із Україною. Відповідно, на відміну від книжкової україніки, яка вряди-годи проходить на великих міжнародних торгах, потрапляння в українські колекції предметів української книжкової юдаїки є мало ймовірним.

Цій ситуації сприяє низка чинників. На жаль, каталоги торгів великих західних аукціонних домів не виділяють українську книжкову юдаїку з-поміж іншої і рідко використовують слово «Україна» в описах лотів. Крім того, для опису представлених на торги предметів юдаїки застосовуються схеми, розроблені в ХІХ ст. передусім для західноєвропейської книжки, хоча у великих аукціонних домів здебільшого є окремі відділи юдаїки. Це певною мірою ускладнює навігацію каталогами. Крім того, оскільки українські колекціонери книжок, які беруть участь у західних торгах, рідко звертають увагу на юдаїку, їх не вважають цільовою аудиторією. Це впливає і на добір лотів: пов'язані з Україною предмети продаються не публічно і, відповідно, частіше фіксуються каталогами дилерів антикварної книжки, а не аукціонних домів (ми плануємо присвятити дилерським каталогам окрему доповідь).

Ми зосередимося на кількох торгах останніх років, які привернули увагу багатьох медіа. Це не спеціалізовані книжкові торги – в аукціонному світі юдаїка вважається нішевою темою і єврейські рукописи і стародруки традиційно об'єднують із єврейським прикладним мистецтвом, а не з іншими рукописами і стародруками.

Перші з них – аукціон «Important Judaica» від Sotheby's (Нью-Йорк, 27 червня 2024 р.). Серед особливостей, які варто відзначити, цілком логічна для «загальних» торгів юдаїки широка географія лотів – Східна Європа, Німеччина, середньовічна Іспанія, Італія, Близький Схід, США тощо. На цих торгах не було представлено чітко пов'язаних із Україною книжкових чи рукописних лотів. Натомість

учасникам пропонувалися окремі пам'ятки з сусідніх країн. Серед них лише Польща винесена в назву лоту («A Small Torah Scroll, [Poland, late 18th-early 19th century]). Оскільки точне місце переписування чи громада, у якій використовувався сувій, невідомі, цілком імовірно, що цей лот походить із України. Опис відкривається загальною інформацією про побутування сувоїв тори, продовжується абзацом про особливості рукопису (наявність тагів над літерами), а також окремою довідкою про фізичні параметри. У двох випадках, коли країна походження відома, її назви уникнуто в назві лоту й наведено в описі: розписана гуашшю ктуба 1907 року з м. Карей, північно-західна Румунія, за назвою походить просто зі «Східної Європи»; зразок вишитого текстилю зі Словаччини, який належав родині Альфреда Дрейфуса, у назві підписано іменем відомого власника, а походження предмета з Братислави згадано в описі. Натомість у випадку більш маркетингово «перспективного» походження лотів країна або навіть місто виносяться в назву (Італія, Іран, Ємен, Єрусалим, Венеція). Це стосується як книжкових, так і некнижкових пам'яток.

Подібні стратегії опису лотів можна спостерегти й у випадку торгів попередніх років. До прикладу, у грудні 2022 р. на Sotheby's продавалася колекція Абрагама Гальперна (окремі торги для трьох частин зібрання). На цьому аукціоні було відносно мало лотів, пов'язаних із книжковою традицією, оскільки Гальперн зосереджував свої колекціонерські зусилля передусім на прикладному мистецтві. Попри це, можна побачити винесення в назву лотів місця походження саме за умови, якщо воно є маркетингово перспективним із точки зору каталогізаторів. Серед прикладів згадаємо ктуби з Азорських островів (у назву винесено Португалію й регіон), Модени й Казале-Монферрато (у назву винесено міста). У їхніх описах вказано дати укладання, імена наречених, їхній суспільний статус, особливості декорування документа, фізичний опис і причини, через які він цікавий колекціонерам.

Натомість, для кабалістичного рукопису на пергаменті з накресленою схемою сфірот у назву винесено лише позначення «ашкеназький», причому з опису неочевидно, що укладачі намагалися точніше визначити місце походження. У випадку цього рукопису фізичний опис містить також детальну характеристику стану, хоча наявні дефекти відображено на фото.

У випадку стародруків у назву обов'язково виноситься місто і друкарня, що є загальноприйнятою практикою для аукціонних каталогів. Серед прикладів із колекції Гальперна можна згадати венеційське видання трактату Вавилонського Талмуду «Ніда» (друкарня Бомберга, 1544–1549). Опис починається загальним абзацом про зміст трактату, продовжується абзацами про особливості примірника, друкарню Бомберга й історію видання нею талмудичних трактатів. На відміну від багатьох інших лотів, у цьому випадку за власницькими інскриптами всередині книги розписано ланцюжок провенансу. Завершує опис характеристика фізичного стану. Важливо, що у провенансі згадано всіх власників незалежно від того, чи відомо про них хоч щось крім факту володіння цим примірником.

Цікавий приклад опису можна побачити на торгах «Important Judaica» 16 червня 2022 р. – рукопис переказу книги Даніеля бухарсько-єврейською мовою схарактеризовано за мовою, що відзначено і в назві, і в описі. У назву винесено ймовірно місто походження (Бухара), але ані словом не згадано сучасну приналежність Бухари до Узбекистану. При цьому відсутність знаку питання біля назви «Бухара» в назві сумнівна, оскільки рукопис не містить колофону з містом переписування, а укладач опису використав слово «можливо».

На завершення наведемо єдиний за останні роки випадок проходження безсумнівно української пам'ятки книжкової юдаїки на цих торгах – примірник львівського видання сидура 1787–1788 рр., що за свідченням нащадків Леві Їцхака бен Меїра з Бердичева належав цьому діячу (торги 16 червня 2022; орієнтовна вартість складала 700 тис. – 1 млн доларів, лот лишився непроданим). У назву лоту винесено як місце створення, так і ім'я найвідомішого власника, а в описі наведено

не лише список власників від Леві Іцхака до останнього власника, але й розлоге обґрунтування автентичності цього списку (молитовник безперервно зберігався в родині нащадків бердичівського ребе до початку ХХІ ст., однак основним підтвердженням цього є усна традиція).

З очевидних причин, принципи складання аукціонних каталогів відрізняються від друкованих каталогів музейних чи бібліотечних колекцій. Попри це, опис кожного лоту є зразком невеликого дослідження з історії конкретної книжкової пам'ятки. Комерційна привабливість предмета часто зумовлюється його історичним значенням, тож непоодинокими є випадки, коли укладачі наукових і аукціонних каталогів звертають увагу на однакові особливості. Поряд із тим, в аукціонних каталогах порівняно більше уваги приділяється провенансу пам'ятки і фізичному стану її збереження.

Serhiy Hirik,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2535-3924>,

Candidate of Science in History, Senior Research Fellow,

Department of Arts and Sciences,

State Research Institution “Encyclopedia Press”,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Sergiusz.1985@gmail.com

JUDAICA BOOKS IN AUCTION CATALOGUES: FEATURES OF DESCRIPTION

The author analyzes the features of representation and cataloguing manuscript and book Judaica in recent main world auction catalogues and assesses potential of using these catalogues by scholars of cultural heritage.

Keywords: book, Judaica, auction, catalogue, annotated description.